

TA'LIM MUASSASASI RAHBARLARIDA TANQIDIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH USULLARI**Nigmatova Mo`tabarxon Xusanovna**

Qo'qon universiteti,

Ta'lim muassasalarining boshqaruvi yo'nalishi magistranti

mutabarxon7777@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada tanqidiy fikrlash, tanqidiy fikrlash texnologiyasi, tanqidiy fikrni shakllantirish, ta'lim muassasalaridagi rahbarlar uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantirishni takomillashtirish, o'z-o'zini baholash va o'zini isloh qilish yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Tanqidiy fikr, texnologiya, ta'lim muassasasi, rahbarlar uchun tanqidiy fikrlash, rivojlantirishni takomillashtirish, o'z-o'zini baholash, o'zini isloh qilish, monitoring.

Kirish.

Ta'lim va tarbiya siyosati ayni vaqtda yangi ijtimoiy tartibni talab qilmoqda. Hozirgi vaqtda jamiyatimiz, tezda qayta quradigan va g'oyalarni yaratish orqali qiyin vaziyatdan chiqish yo'lini topadigan shaxslarni talab qilmoqda. Zamonaviy ta'limda ro'y berayotgan chuqur o'zgarishlar ta'lim va tarbiyaning yangi texnologiyalaridan foydalanishni ustuvor vazifa sifatida qo'yimoqda.[1]

Tanqidiy fikrlash bugungi tez sur'atlardagi biznes landshaftida rahbarlar uchun bebaho mahoratdir. Tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish va qo'llash orqali rahbarlar yaxshiroq qarorlar qabul qiladi, muammolarni yanada samarali hal qiladi, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydi va yanada yuqori samarali jamoani yaratadi.

Adabiyotlar tahlili

"Tanqidiy fikrlash" atamasiga murojaat qilganimda, aksariyat odamlar buni nima to'g'ri va nima qilish kerakligini hal qilishga qaratilgan aks ettiruvchi fikrlash deb atashadi. Boshqalar uchun bu, masalan, voqea yoki muammo haqida fikr yuritish usuli bo'lib, unda odam haqiqatni tahlil qiladi, tanqid qiladi, baholaydi va qayta tiklaydi. Shuningdek, ular tanqidiy fikrlashning o'z-o'zini boshqarish xususiyatiga e'tibor berishadi va uni "o'z-o'zini to'g'rilash" deb atashadi.

Imiy ishlarda, masalan, M.Veksler asarlarida tanqidiy fikrlash xatoni aniqlash, hodisaning haqiqatini yoki ob'ektning qiymatini aniqlash qobiliyati deb ta'riflanadi.[6]

Popkova va A.V. Korjuevning "tanqidiy fikrlashi" insonning o'z xatti-harakatining aksi sifatida namoyon bo'ladi.[7] Bunda inson nima va qanday qilayotganini tushunadi va tahlil qiladi, boshqacha qilib aytganda, u harakat qiladigan modellar va qoidalarni tahlil qiladi.

Klarina "tanqidiy fikrlash tendentsiyasi" haqida shunday fikr yuritadi, bunda "mavzuning aniq bayonini izlash; kompleks qismlarini ketma-ket ko'rib chiqish; o'z navbatida; sezgirlik va boshqa odamlarning his-tuyg'ularini tushunish, bilim darajasi va chuqurligi fikrlash "borliq, tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini hayotda qo'llash tendentsiyasi". [3]

J.Braus va D.Vund tanqidiy fikrlashni nimaga ishonish va nima qilish kerakligini hal qilishga qaratilgan oqilona aks ettiruvchi fikrlash deb ta'riflaydi. Ularning fikriga ko'ra, bu aql-idrokning chiyillashi, ya'ni ularning nuqtai nazarini va boshqa fikrlarini hisobga olgan holda qanday qilib ob'ektiv ravishda fikr yuritish va mantiqiy harakat qilish, shuningdek, o'zlarining noto'g'ri qarashlaridan voz kechish qobiliyatini aks ettiradi.[2]

Tanqidiy fikrlash texnologiyasi XX asrning 80-yillarida Amerikada paydo bo‘lgan.

Ta'lim va o'quvchilarni o'rganishda tanqidiy fikrlashni o'rganishga zamonaviy yondashuv 20-asr oxirida amerikalik pedagoglar Jeni D. Stil, Kertis S. asarlarida joriy etilgan. Meredit, Charlz Templ va Skott Valter. Bu yondashuv doirasida qiziquvchanlikni rivojlantirish, tadqiqot usullari, savol berish, javob izlash, o'zini mantiqiy himoya qilish kabi parametrlarni o'z ichiga olgan "O'qish va yozish orqali tanqidiy fikrlashni rivojlantirish" texnologiyasi taklif etildi.

Rossiyada texnologiya 90-yillarning oxiridan beri ma'lum va boshqa nomga ega "Tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun o'qish va yozish". L.S.Vygotskiy proksimal rivojlanish zonasi va o'rganish va bolaning umumiy rivojlanishi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik haqida; K.Popper va R.Pol tanqidiy fikrlashni shakllantirish va rivojlantirish asoslari haqida; E. Braun va I. Bek metakognitiv ta'lim haqida; fuqarolik va huquqiy ta'lim va h.k. KM texnologiyasini ishlab chiquvchilari Kurtis Meredit, Charlz Templ va Ginni Still ushbu nazariyalarning qoidalarini amaliyot tiliga tarjima qilganlar, o'z ishlarini pedagogik texnologiya darajasiga olib chiqdilar, uning bosqichlari, uslubiy texnikasi va me'zonlarini ajratib ko'rsatdilar.[5]

O'zbekistonda oxirgi yillarda ushbu soha tadqiqotlar uchun aktuallashtirilganini ta'limda "4K modeli" joriy qilinishida ko'rsak bo'ladi. Yangi avlod darsliklari taqdimotida tanishtiriladigan o'quv-metodik komplekslar (O'MK) asosini Tanqidiy fikrlash, Jamoaviy ishlash, Ijodkorlik (Kreativlik) va Muloqot qilish ko'nikmalarini rivojlantirish (4K) tamoyili tashkil etadi.

Metodologik tahlil

Hozirda sotsiologik metodlarga asoslanib shuni aytish mumkinki; "Yangi normalar" bu geosiyosat va global beqarorlik, tez texnologik o'zgarishlar, noyob moliyaviy bosimlar, filtrlash uchun ma'lumotlar va ma'lumotlarning ko'tarilishi va yangi korporativ biznes modellarining tarqalishi bilan to'ldirilgan boshqa turdagi raqobat muhitidir. O'tmishda rahbarlarni muvaffaqiyatga erishtirgan fikr kelajakda muvaffaqiyat qozonmaydi.

Darhaqiqat, yaqinda o'tkazilgan bir qancha emperik metodlarga asoslangan tadqiqotlar va so'rovlar tanqidiy fikrlashni XXI asrda muvaffaqiyatli yetakchilik uchun birinchi raqamli talab sifatida aniqladi. Shunga qaramay, ko'plab hozirgi va paydo bo'lgan rahbarlarda bu sifat yo'qligi haqida ko'plab dalillar mavjud.

Universitetlardagi boshqaruv kadrlari va davlat xizmatchilarini tayyorlash bugungi kunda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini amaliyotga yo'naltirilgan shakllantirish va rivojlantirishdan iborat. Biroq, menejerlar uchun zarur bo'lgan yetakchilik qobiliyatlarini rivojlantiruvchi ko'plab ta'lim dasturlari mantiqqa asoslangan tanqidiy fikrlash va matn bilan ishlash ko'nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan maxsus kurslarni taklif qilmaydi. Qoida tariqasida, ta'lim dasturlari kompleks yoki fanlararo yondashuv mavjud bo'lmaganda, kompetentsiyalar doirasida tanqidiy tahlil komponentlarini bosqichma-bosqich rivojlantiradi.

Natijalar.

Ta'lim muassasalaridagi raxbarlar uchun tanqidiy fikrlashni rivojlantirishni takomillashtirish uchun bir nechta usullar mavjud. Bu usullar rivojlanayotgan ta'lim muhitining sifatini va ta'lim jarayonlarining samaradorligini oshirishga yordam beradi. Quyidagi usullarni amaliyotda qo'llash mumkin:

1. O'z-o'zini baholash va o'zini isloh qilish: Raxbarlar o'zlarini chuqurroq tahlil qilish va o'zlarini yangilashlari uchun o'z-o'zini tanqidiy baholashlari kerak. Bu, o'zlarini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan nuqtai nazarlarni aniqlashga yordam beradi.

2. O'quvchilarning mahsulotlariga tanqidiy yakunlanish: Raxbarlar o'quvchilarining ishlarini va mahsulotlarini tanqidiy taftish etish orqali, ularning rivojlantirishlari uchun tavsiyalarda bo'lishadi. Bu usul, o'quvchilarning o'zlashtiriladigan muammolari va mukofotlari haqida fikrlarni oshirishga imkon beradi.

3. Dasturning o'zini monitoring qilish: Raxbarlar ta'lim dasturi va so'rovlarni tanqidiy ravishda monitoring qilish orqali, dasturni yaxshilash uchun zarur o'zgarishlarni aniqlashadi. Bu usul, ta'lim jarayonining o'z ichiga xos muammolari aniqlash va ularni bartaraf etishga yordam beradi.

4. Mazmunning sifatini oshirish uchun tajribalar almashish: Raxbarlar o'zlarining mazmuni va dasturlarining sifatini oshirish uchun boshqa raxbarlar bilan tajribalar almashish orqali, yangi ko'nikmalar va usullar olishadi. Bu, ta'lim jarayonining qulay va samarador bo'lishi uchun muhim bo'lib, o'zlashtirilgan ta'lim matnlarini va dasturlarini yaxshilashda yordam beradi.

5. O'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalar bilan baholash va munozaralar o'tkazish: Raxbarlar ta'lim muassasalari o'quvchilar, o'qituvchilar va ota-onalar bilan doiraviy munozaralar o'tkazish orqali, ularning fikrlarini eshitish va ular bilan birgalikda masalalarni hal qilishadi. Bu, ta'lim jarayonidagi masalalarni aniqlash va ularni muammolarni bartaraf qilishga yordam beradi.

6. O'quvchilar va raxbarlar bilan birgalikda maqbul va isbotlangan ko'nikmalarni qo'llash: Raxbarlar o'quvchilar bilan birga isbotlangan ko'nikmalarni qo'llash, ularning fikrlari va tajribalari bilan tanishishga yordam beradi va ta'lim jarayonini samarador qilishda muhim bo'ladi.

7. Tanqidiy fikrlashni o'z ichiga olgan holatda tadqiqotlar olib borish: Raxbarlar tanqidiy fikrlashni o'z ichiga olgan holatda tadqiqotlar olib borish va bu native(o'ziniki) qilish orqali, o'zlarining kuchli tomonlarini aniqlashadi.

Xulosalar

Yuqoridagilardan xulosa qilish mumkinki, tanqidiy fikrlash o'rgatish mumkin bo'lgan mahoratdir. Xelperning so'zlariga ko'ra, "Odamlar yaxshiroq fikrlashni o'rganishi mumkinligi haqida ko'plab dalillar mavjud. Albatta, ta'lim barchamizni aqlli qiladi, ammo tanqidiy fikrlash ko'proq e'tiborga ega. Chunki, yangi vakolatlar chuqurroq va tahliliy yondashuvni talab qilishi mumkin. Bugungi muammo o'tmishda o'rganilgan narsadan voz kechish emas, balki an'anaga asoslanishdir.

Butunlay yangi va murakkab ko'nikmalar, vositalar va sezgirlik to'plamiga ega bo'lgan kompetensiyalar rahbarlarning yangi standarti aqldan foydalanishni, aniq va oqilona fikrlashni va biznesga ta'siri uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga olishni o'rganishi kerak. Agar rahbar tanqidiy fikr yuritsa, u faoliyatining istalgan bosqichiga osongina olib boradi. Har bir bosqich vazifalarini bajarishga qaratilgan o'ziga xos uslubiy uslublarga ega. Tanqidiy fikrlashning har bir usuli va strategiyasi rahbarlarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqarishga qaratilgandir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Maxbuba Sattorovna Shamsiyeva Buxoro davlat universiteti Tanqidiy fikrlashni shakllantirishda zamonaviy o‘qitish texnologiyalaridan foydalanishning ahamiyati
2. Zagashev I. O., Zair-Bek S. I. Tanqidiy fikrlash: rivojlanish texnologiyasi. – Sankt-Peterburg: "Alyans" Delta "nashriyot uyi, 2003.- 284 b
3. Zagashev I.O., “Savol berish qobiliyati”. - Sankt-Peterburg: "Alyans" Delta "nashriyot uyi, 2005 yil
4. French, E., & Tracey, N. (2010). Critical thinking and organisation theory: Embedding a process to encourage graduate capabilities. E-Journal of Business Education & Scholarship of Teaching, 4(1), 1- 10. Retrieved from Education Research Complete, EBSCOhost
5. Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. М.: Арена, 1994. 222 с
6. Sowton Ch. Strategies for teaching critical thinking more effectively - Academic English Conference // <https://www.cambridge.org/elt/blog/2018/11/09/strategies-teaching-critical-thinking-effectively-academic-english/>
7. Asilbekovnaabduvalieva, M., & Khabibovnaganieva, M. (2020). Analysis of medical and social services in the context of the modernization of the social sphere in Uzbekistan. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems, 12(Special Issue 6), 726-74
8. Maxmudova Zilola. (2023). TALIM MUASSASI RAHBARLARIDA YUKSAK AXLOQIY SIFATLARI RIVOJLANTIRISH. International Multidisciplinary Journal of Universal Scientific Perspectives, 1(2), 78–83. Retrieved from <https://izlanuvchi.uz/index.php/iz/article/view/17>
9. Toxirjon, U. (2024). XALQARO O‘QISH SAVODXONLIGINI O‘RGANISH (PIRLS). Integration of Economy and Education in the 21st century, 2(2), 14-17.